

Een ontdekking dank zij de thematische filatelie.

Thematisch verzamelen betekent doorgaans een onderwerp kiezen waarmee je verwantschap voelt. Al verzamelend wordt dan de kennis omtrent het gekozen onderwerp verdiept. De informatie daarvoor komt uit beschikbare naslagwerken en/of gespecialiseerde studies.

Eénmaal overkwam mij echter het tegenovergestelde, want zelf bezig met het schrijven van een gespecialiseerde studie deed ik dank zij een thematische zegel een ontdekking waarmee de theaterwetenschap weer een heel klein duwtje voorwaarts kon worden gegeven.

Ik werkte begin tachtiger jaren aan **De geschiedenis van de Commedia dell'arte**.

Een boek over de improviserende Italiaanse beroepsacteurs die meestal gemaskerd en in vaste types (bv. Pantalone, Dottore, Capitano, Isabella, Florindo, en knechten als Pedrolino (later Pierrot), Truffaldino, Scaramouche en Arlecchino) vanuit Italië vanaf het midden van de 16e eeuw Europa amuseerden in voorstellingen aan vorstenhoven, op marktpleinen of in publieke theaters.

Dank zij één van de vele thematische rondzendboekjes die jaarlijks door mijn handen gingen, werd ik ineens getroffen door de hierbij afgebeelde zegel, Rusland 1982, Mi 5229, getiteld „Portret van een acteur” door de schilder Domenico Fetti (gest. 1623). Het was een zegel uit één van de vele Russische series waarop schatten uit de Hermitage in Leningrad stonden afgebeeld. Ik was zeer verrast bij het zien van dit schilderij, omdat ik meende dat het verloren was gegaan, en waarvan in West-Europa slechts een gravure bekend was uit de tweede helft van de 17e eeuw. Over de identiteit van de afgebeelde acteur tastte men in het duister.

Zoals de zegel al laat zien, gaat het om een ernstig kijkend man in kostbare kleding gestoken, die als kenmerk van zijn beroep een zwart masker in de handen houdt. Dit is duidelijk het zwarte masker zoals dat door komische knechten in de commedia dell'arte werd gedragen. Maar welke knecht was begin 17e eeuw in zo goede doen geraakt, dat hij door een vooraanstaand schilder als de Venetiaan Fetti zich zo zou laten afbeelden?

De gravure gaf hierover geen uitsluitsel. Een brief aan de Hermitage werd na ruim drie maanden wachten gehonoreerd met een foto van het betreffende schilderij en toestemming deze foto in mijn boek te publiceren.

Maar wie was nu deze acteur?

Dank zij het schilderij werd identificatie mogelijk door alle Italiaanse komische knechten die door hun spel tot aanzien waren gekomen, te inventariseren en vervolgens het spaarzaam overgeleverde iconografisch materiaal met commedia dell'arte acteurs en -scènes tussen 1570 en 1620 te bestuderen en te vergelijken met de man op het schilderij. Dit leidde tot het resultaat dat de tot nu toe onbekende acteur niemand anders kon zijn dan de beroemde Tristano Martinelli

(1556-1630), die als komische knecht vanaf rond 1570 zijn brood verdiende en opviel door zijn acrobatische toeren, zijn malle buitelingen, fantastische sprongen en zijn verbale grappen. Ook in Frankrijk had hij daar blijkens overgeleverde berichten veel succes mee, wat hem aan het Franse hof een graag geziene gast maakte en hem de bijzondere gunsten en bescherming opleverde van o.a. Hendrik IV, Maria de Medici en later ook nog Lodewijk XIII.

Belangrijk voor de geschiedenis van de commedia dell'arte is dat Martinelli rond 1584 in Parijs de naam van een uit de Franse middeleeuwse mysteriespelen populaire duivel, Arlequin, italianiseerde tot Arlecchino en onder die naam verder door het leven ging. Hij maakte die naam beroemd en nog bij zijn leven circuleerden er al tal van mythes en sterke verhalen rond hem en zijn personage. Anders dan met andere populaire knechtentnamen, die vrij door anderen konden wor-

den overgenomen, had hij een soort patent op de naam Arlecchino, waardoor niemand het waagde zich zo te noemen. Zelfs niet na zijn dood. Pas veel later dook die naam in Parijs weer op en werd toen zo populair dat vanaf de 18e eeuw de mensen het gevoel hadden dat Arlecchino hetzelfde was als de commedia dell'arte en in elk geval even oud als dit spelgenre.

Martinelli wist zijn roem goed uit te buiten en trad op in Italië, Frankrijk en Spanje, beschermd door tal van vorsten met wie hij op zeer gemeenzame toon correspondeerde, en die hem met zijn gunsten en gulle gaven overlaadden.

In 1600-1601, 1613-1614 en 1620-1622 maakte Martinelli - steeds op verzoek van het Franse hof - drie grote toernees door Frankrijk. Tijdens z'n tweede rondreis speelde hij met zijn collega's o.a. twee maanden achtereen aan het hof in Fontainebleau, waar de toen 12 jaar oude Lodewijk XIII 39 maal naar z'n voorstellingen kwam kijken. Hij vond het zo prachtig dat hij Martinelli toen hij zelf mocht regeren direct weer met een groep acteurs liet komen. In die tijd duurde de voorbereidingen voor zo'n toernee soms wel jaren. Waarschijnlijk is voor zijn vertrek naar Frankrijk in 1620 het schilderij vervaardigd dat op de zegel staat afgebeeld.

Het is een prachtig portret dat getuigt van de ernst waarmee Martinelli zijn komische kluchtwerk beoefende.

Hier zien we geen portret van een platvloerse komiek, maar van een beschouwend mens die het leven diep gepeild had en daarvan in zijn werk getuigde. Een man die begrepen had dat de ernst van het leven direct grenst aan de hilarische pret en de gulle lach, die hij tijdens zijn voorstellingen wist op te wekken.

Door de toevallige vondst van deze zegel heb ik dit kunnen achterhalen en publiceren. Een leuk smoesje waarvan het resultaat door Italiaanse vakspecialisten inmiddels is erkend.

U kunt zich voorstellen, lezer, dat de zegel van de nu niet langer onbekende acteur een belangrijke plaats in mijn collectie heeft gekregen.

R. L. Erenstein.